

Náboženská jinakost a její reprezentace

Tři modely jinakosti podle Jonathana Smithe

- Metonymický model: „jiné“ je/není stejné jako „my“
- Topografický model: „my“ jsme ve středu světa, „jiné“ je na jeho periferii
- Lingvistický model – „jiné“ je nepochopitelné, nerozumíme mu.

Metonymický model

Čínské představy o Tibetánech

Příklady z reálných kontaktů s „jinými“

- Uplatnění metonymického modelu může vést k úplnému odlidštění „jiných“ a otevírá cestu k ospravedlnění „jiných“ norem zacházení
- Politika conquistadorů – odcizení, odlidštění, depersonifikace původních obyvatel za účelem jejich zotročení
- Vztah k židům ve středověku (i moderní době)
- Vztah k domorodcům v koloniálních dobách (na jakých úrovních?)
- Vztah k migrantům, cizincům

Topografický model – jiné na okrajích

- Okraje „našeho“ světa jako něco „jiného“
- Potřeba fyzické kontroly „jiného“ v prostoru

Příklady v reálném světě

Odsun „jiného“ na okraj, z centra dění

- židovská ghetta (vs. raně středověké osídlení měst)
- přesuny obyvatel jiného vyznání (např. Marie Terezie a její přesuny nekatolíků po habsburské monarchii)
- odsun německého obyvatelstva z poválečného Československa...
- extrémním případem je pak eliminace „jiného“

Lingvistický model – „jiné“ je nesrozumitelné

- Psohlavci na tympanonu kostela ve Vézley
- Edward Said, Orientalismus: Jestliže „jiné“ nemůže mluvit samo za sebe (protože mu nerozumíme), začínáme mluvit za něj.

Teorie „jiného“ a možnosti jejich využití v kontextu studia středověkých vztahů

- Za zlomový bod v evropském chápání „jiného“ je nejčastěji pokládáno objevení Ameriky jako nového kontinentu, s nímž nikdo „nepočítal“ (nezapadá do biblické genealogie tří synů Noemových)
- Jonathan Smith – objevování Asie nebylo objevením něčeho neočekávaného, ale „jen“ začleněním očekávaného (Góg a Magóg např. do předem stanoveného rámce světa a běhu dějin)
- Skutečné „jiné“ je tak podle Smithe nalézáno až v Americe

Tzvetan Todorov – Dobytí Ameriky a problém druhého

- Todorov jako teoretik „jinakosti“ srovnává postup Kolumba a dobyvatele Cortése v Americe a spatřuje v jejich přístupu zásadní odlišnosti – v motivaci i způsobu zacházení s „jinými“
- Kolumbus je středověký svým myšlením – jevy okolo sebe chápe jako *znaky*, kterým přiřkládá význam, jež očekává (očekává Polovu Kataj), neuvědomuje si, že svět znaků je u Indiánů zcela odlišný – slova znějící podobně jako španělština např. vykládá s její pomocí a neuvědomuje si, že mají zcela odlišný význam
- Cortés si uvědomuje sílu znaků a manipuluje s nimi s pomocí své tlumočnice Malinché, poznává znakový svět „jiných“ a využívá této znalosti ke svým cílům.

Tzvetan Todorov, *Dobytí Ameriky. Problém druhého*.

3 roviny vztahů k „jinému“, které jsou nezávislé:

- a) hodnocení - druhý je dobrý nebo špatný, mám ho rád/nemám ho rád - na základě toho, že se mi může rovnat
  - b) snaha sblížit se s druhým - buď přejímám hodnoty druhého, nebo naopak mu nutím svoje, nebo je zde lhostejnost.
  - c) rovina epistemická - identitu druhého znám, nebo neznám
-
- Příkladem Bartolomeo de Las Casas a diskuse o vztahu conquistadorů k domorodým obyvatelům Ameriky (Valladolid 1550-51)

Todorov se ptá, jak skloubit dva principy:

- **rovnost/nerovnost**
- **rozdílnost/stejnost**

Je-li uznána rovnost - pak to vede snadno k asimilacionismu, neboť není uznána odlišnost, na druhou stranu, uznání odlišnost vedlo k ustanovení hierarchie – otrokářství, podřízení „jiného“.

Středověký postoj zpočátku vycházel z názoru, že všechna rozdílnost je dílem Božím, které člověku nepřísluší soudit. I úspěch mongolského chána je dán Boží přízní, píše Rubruk. Svou roli sehrávala *eschatologická očekávání*, „jinému“ byla předurčena role (židé, Mongolové jako Góg a Magóg atd.)

Stephen Greenblatt – *Podivuhodná vlastnictví*

- středověká tolerance „jiného“ je podle něj jen hypotetická, jelikož podle něj reálně nešlo o ovládnutí „jiného“, středověk nepřistoupil k „přijetí vlastnictví“
- objevení Ameriky je zároveň jejím přivlastněním – např. také pojmenováváním míst, zvířat, zemí termín z evropských jazyků - člověk jako „nový Adam“ (toponyma)
- s „jiným“, které je zcela „jiné“ (nikoli očekávané jako v případě středověku), je možné také zacházet jinak než dosud (ospravedlnění otroctví a genocidy původních obyvatel, již popisují misionáři)

Teorie „blízkého jiného“ na příkladu vztahu k východním křesťanům

- Jonathan Smith tvrdí, že nejproblematictější „jiné“ je to, co je příliš „blízko“ (proximate Other), používá příměr parazita a jeho hostitele
- Toto „jiné“ je příliš podobné „nám“, ale není totožné – proto budí největší odpor, můžeme být zaměněni za tyto „blízké jiné“
- Příklad tzv. „nestoriánů“
- Je to v případě středověkých misionářských textů opravdu tak? Vadí „přílišná blízkost“ sama o sobě, nebo obavy ze spojení s konkrétní herezí?

Ricoldus z Montecroce, Libellus ad nationes

„A věru tito křesťané [nestoriáni a jakobité] nejsou příliš vzdálení [od nás], protože mají úplný a neporušený zákon, tedy Starý a Nový zákon a vtělení Krista vyznávají upřímně, ale přesto bude níže zřejmé, jak mnoho jsou v pojetí vtělení vzdálení od pravdy.

Židé se jeví jako vzdálenější, jelikož ani nepřijali Nový zákon, ani nemají správné pochopení Starého zákona, nýbrž se drží samotné doslovnosti Zákona, jakoby Zákon sám o sobě byl svatý. Avšak více a dalece vzdálení [od nás] jsou saracéni, kteří nemají ani zákon, ani rozum: zákon mají ďábelský a smrtonosný, třeba v něm mnohé prospěšné je obsaženo. Nejvíce jsou však vzdálení tataři a pohané, kteří nemají ani rozum, ani zákon, ani zákon přirozený, ani chrám ani půst, ani cokoli, co by jejich duchovní život spojovalo.

Avšak pokud jde o přiblížení a obrácení, je vše naopak. Totiž, jak ověřuje zkušenost, Tataři jsou snadněji obráceni než saracéni, saracéni [snáze] než židé a židé [snadněji] než křesťané.“

Náboženská jinakost – orientalistická klasifikace?

- Předpokládá existenci známého „my“, vůči němuž je „jiné“ kontrastováno, nutně jde tedy o etnocentrickou klasifikaci, v níž je definice „jiného“ spojena přímo s definicí „nás“ samotných
- Koncept „náboženství“ jako klasifikační nástroj
- Náboženství – zobecněné křesťanství? „my“ (katoličtí?) křesťané
- Problematika kategorie „nábožensky jiných“ – vychází z naší etnocentrické definice náboženství